

עיניים להם ולא יראו

מלחמת יום הכיפורים - מתקפת פתע?

רס"ן רפי *

* המאמר נכתב במסגרת הלימודים בפ"מ

נעוצה בעובדה שהן יוצרות מחויבות ומעוררות ציפיות שהמנהיגות אכן תגשים את הדברים שהיא מטיפה להם.²

ב-11 ביולי 1972 דרש נשיא מצרים את פינויים של כל המומחים והיועצים הסובייטיים ממצרים. לצעד זה היו שתי מטרות: הבעת אי שביעות רצון מהשהיית משלוחי הנשק מברית-המועצות וצעד הכנה לקראת חציית התעלה, שכן סאדאת ידע שהוא לא יוכל לצאת למלחמה כל עוד היועצים הסובייטיים מצויים על אדמת מצרים.

גורמי מודיעין ישראליים פירשו מהלך זה כניסיון של סאדאת להתקרב אל ארצות-הברית ולחתור להסכם עם ישראל, שכן עזיבת הסובייטיים נתפסה כצעד המחליש את מצרים מבחינה צבאית ומרחיק את סכנת המלחמה.³

במהלך אפריל 1973 העריך הנרי קיסינג'ר, כי במלחמה הבאה במזרח התיכון יפעילו מדינות ערב את נשק הנפט. במאי 1973 שינתה סעודיה את מדיניותה, ולאחר שנים ארוכות, שבהן דבקה בעמדתה כי יש להפריד בין המלחמה בישראל לבין מדיניות הפקת הנפט, גרסה לפתע כי יש לקשר בין שני נושאים אלה. המודיעין הישראלי הבחין בשינוי שחל במדיניות הנפט הסעודית, אולם לא קישר בין שינוי זה לבין ביקורו של נשיא מצרים חודש קודם לכן בסעודיה.⁴

בשלהי אוגוסט 1973 ביקר שר המלחמה הסורי, מוסטפה טלאס, ברבת-עמון. ביקור זה - נוכח היחסים המתוחים בין סוריה לירדן - חייב היה

ברוב הספרים והמאמרים המוקדשים למלחמת יום הכיפורים ניתן למצוא בדרך כלל משפט מעין זה: פתיחת המלחמה הייתה מבחינתה של ישראל הפתעה אסטרטגית מוחלטת. צעדי ההונאה שנקטו מצרים וסוריה הצליחו להסתיר מפני קהיליית הביון של ישראל ואף מפני זו של ארצות-הברית את כוונתן לצאת למלחמה. האומנם?

בידינו שפע של עדויות המחזקות את הטענה, כי בשנים 1972-1973 היו סימנים רבים כי מלחמה ממשמשת ובאה, וכי רק חסמים מחשבתיים של מקבלי ההחלטות בדרג המדיני והצבאי לא איפשרו להם לראות את המציאות.¹

סקירת המהלכים המדיניים והצבאיים שנקטו הן המצרים והן הסורים טרם המלחמה והצגת הפירוש שנתנו למהלכים אלה ההנהגה הצבאית והאזרחית בישראל מלמדות עד כמה היה הצד הישראלי שבוי בתפיסותיו השגויות.

מהלכים מדיניים

הצהרותיו החוזרות ונשנות של נשיא מצרים, אנואר א-סאדאת, כי בכוונתו לצאת למלחמה נגד ישראל לא זכו להתייחסות רצינית מצד גורמי הביטחון הישראליים. אלה טענו בעקביות, שלא יהיה בכוחו של נשיא מצרים לתרגם את איומיו למעשים בטרם יתגבר על הבעיה של עליונות חיל האוויר הישראלי. והרי ידוע שחשיבותן של ההצהרות הפומביות

התקבל מידע מהימן, ולפיו צפויה מלחמה בתוך זמן קצר, אולם ראש המוסד העביר מידע זה לראש-הממשלה ולשר הביטחון ב-5 באוקטובר. השני - נמסרה ידיעה בדבר יציאתם ממצרים ומסוריה של בני משפחותיהם של היועצים הסובייטיים. את הידיעה העביר ראש אמ"ן, אלוף אלי זעירא, לרמטכ"ל. אולם אירועים אלה לא פורשו נכונה, ובתום ישיבת הממשלה, שכונסה בערב יום הכיפורים, איש לא הציע לגייס מילואים.⁸

מהלכים צבאיים

תקריות הגבול שהתרחשו ברציפות בגבול ישראל-סוריה ברמת-הגולן פסקו לפתע, ובינואר 1973 חדלה גם פעילות המחבלים הפלשתינים. גורמי הביטחון בארץ ראו בהתפתחות זו הישג ישראלי, הנובע מפעולותיה היעילות לריסון הסורים ולמיגור המחבלים. אולם למעשה יזמו הסורים שקט זה כדי שיוכלו להתכונן באין מפריע לקראת המלחמה.⁹ בחודשים ספטמבר-אוקטובר 1973 נערך גיוס מילואים במצרים - זו הפעם הרביעית מאז עלה סאדאת לשלטון. גיוס זה - שנערך במקביל

להפעיל את "פעמוני אזעקה" בקרב גורמי מודיעין ישראלים, אולם אלה התייחסו באדישות לאירוע זה.⁵

ב-25 בספטמבר 1973 נפגש המלך חוסיין - על פי בקשתו - עם ראש-ממשלת ישראל, גולדה מאיר, והתריע בפניה על ההיערכות ההתקפית של צבאות סוריה ומצרים ועל כוונותיהם המדיניות-צבאיות המיידיות של שליטי מדינות אלה. אולם למרות חשיבותה הרבה לא קיבלה התרעה יוצאת דופן זו את המשקל שמן הראוי היה להעניק לה.⁶

בישיבת ממשלה, שנערכה ב-3 באוקטובר נוכח ההתפתחויות לאורך הגבולות, הציג ראש מחלקת מחקר באמ"ן, תת-אלוף אריה שלו, תמונה מפורטת של היערכות צבאות סוריה ומצרים לאורך הגבולות. בתשובה לשאלתה של ראש-הממשלה גולדה מאיר, האם מסוגלים צבאות ערב לפתוח בהתקפה מתוך ההיערכות הנוכחית שלהם, השיב תת-אלוף שלו בחיוב. אולם הרמטכ"ל, רב-אלוף דוד אלעזר, דבק בהערכת אמ"ן מחודש מאי 1973, ולפיה התקפה אינה סבירה.⁷

ולבסוף, ב-4 באוקטובר התרחשו שני אירועים מרכזיים, המעלים סימני שאלה רבים באשר להחלטה התמוהה לאי גיוס המילואים: הראשון -

שיירה סורית שהושמדה בגולן בתקיפת מטוסי חיל האוויר

מערך הטילים נ"מ של מצרים ושל סוריה מגביל מאוד את חופש הפעולה של המטוסים הישראליים. בעקבות מלחמת ההתשה הודיע חיל האוויר למטה הכללי, כי במקרה של מלחמה הוא לא יוכל להקצות משאבים לטובת קרב היבשה כל עוד הוא לא התגבר על מערך ההגנה נ"מ לאורך התעלה ובחזית הסורית.

תוכנית ההגנה על קו המים בסיני הייתה מבוססת על סיוע אווירי מסיבי החל מן השעה הראשונה לפרוץ המלחמה, ואף על פי כן לא שונתה ההיערכות, אף שברור היה שלא יהיה סיוע אווירי בימי הלחימה הראשונים.

ב-16 באפריל 1972 - שנה וחצי לפני פרוץ המלחמה - העביר אמ"ן לשר הביטחון ולרמטכ"ל את תוכנית הצליחה המצרית לפרטי פרטיה. המודיעין הישראלי אמור היה איפוא לזהות כי מה שמתרחש בצבאות מצרים וסוריה הוא הכנות לקראת המלחמה.

יתר על כן, ב-21 במאי 1973 נתן שר הביטחון משה דיין תדריך למטה הכללי, ובו קבע כי נוכח האיומים המגיעים מסוריה וממצרים יש להתכונן למלחמה. "יש להביא בחשבון", אמר, "חידוש המלחמה במחצית השנייה של הקיץ"¹⁰. לבסוף יש לציין דו"ח מודיעין שהגיש ב-1

להצטברותן של ידיעות מדאיגות באשר ליכולתו של הצבא הסורי לאורך קו החזית - חייב היה להביא לתגובה הולמת מצד הדרג המדיני והצבאי. אולם גורמי הביטחון בישראל טענו שכבר שלוש פעמים מאז 1971 נערכו גיוסים דומים במצרים, בלי שיביאו לצעד תוקפני. איש בקרב הדרג המדיני והצבאי לא העלה על דעתו, כי המצרים נוקטים תרגיל הונאה המוכר בשם "הרגלה". צה"ל התרגל לגיוסי המילואים במצרים והפסיק לייחס להם חשיבות. יתר על כן, המודיעין הישראלי לא קישר בין צעדי התגבור שנקטו המצרים והסורים, אלא התייחס לכל חזית כאל יחידה נפרדת. כתוצאה מכך נמצאו הסברים מהסברים שונים לתופעות שנצפו, חוץ מאשר ההסבר האחד הנכון: שמנהיגי סוריה ומצרים החליטו לצאת במשותף למלחמה נגד ישראל.

מתן פירוש שגוי למהלכי המצרים והסורים הוא חטא חמור של המודיעין הישראלי, אולם חמור ממנו הוא התעלמותו ממה שקרה בצד הישראלי. המודיעין הישראלי טען כל הזמן, כי הסבירות לפרוץ מלחמה היא נמוכה, שכן צבאות ערב לא יילחמו לפני שישגו לפחות שוויון באוויר. בכך הלך המודיעין שולל אחרי מיתוס העליונות המוחלטת של חיל האוויר, אף על פי שנאמר לו מפורשות, כי

טנקים סוריים פגועים ונטושים ברמת הגולן

הערות

1. אהרון זאבי, "תוכנית ההונאה המצרית", **מערכות** 289-290, אוקטובר 1983, עמ' 39-42
2. חיים הרצוג **מלחמת יום הדין**, תל-אביב, עידנים, 1975, עמ' 37
3. **שם**, עמ' 33
4. **שם**, עמ' 37
5. **שם**, עמ' 40-41
6. אלי זעירא, **מלחמת יום הכיפור - מיתוס מול מציאות**, תל-אביב, ידיעות אחרונות, 1993, עמ' 126
7. הרצוג, **שם**, עמ' 58
8. זעירא, **שם**, עמ' 158
9. הרצוג, **שם**, עמ' 39
10. זעירא, **שם**, עמ' 103
11. הרצוג, **שם**, עמ' 55
12. זעירא, **שם**, נספח ה'

באוקטובר קצין המערך במודיעין של פיקוד דרום, ובו כי ההיערכות המצרית מעידה על הכנות לקראת מלחמה. ב-3 באוקטובר הגיש אותו קצין - סגן בנימין סימן-טוב - דו"ח נוסף, שבו צוינו מספר גורמים המעידים על כך שהתרגיל המצרי עשוי להיות הסוואה להכנות למלחמה. הערכות אלו כלל לא נכללו בדו"ח המודיעין הפיקודי.¹¹

האלוף ישראל טל, שהיה סגן הרמטכ"ל בתקופה האמורה, טען בהרצאה על "תפיסת ההרתעה בתורת הביטחון הלאומי", כי זו פעם ראשונה ויחידה, שבה הצמרת הביטחונית והמדינית ידעה על הכוונות במשך כל התהליך, וכן היו ידועות לה תוכניות המתקפה. צה"ל עקב כל הזמן אחרי בניין הכוח בצבאות אלה וידע על ריכוזו ועל היערכותו לאורך קווי החזית.¹²

מן האמור לעיל נובע שכל מערכת השיקולים וההחלטות - הן בקרב הדרג המדיני והן בקרב הדרג הצבאי - פעלה שלא בכפוף לחוקי ההיגיון הבריא, אלא על פי משהו שאני מגדיר כ"חסם מחשבתי", אשר מנע את שמיעת "פעמוני האזעקה" בדרך למלחמת יום הכיפורים.

